

L'ARC DE LES DONES I LA BOSSA DE MALLA DELS HOMES. Eines i mites de Nova Guinea

PIERRE PÉTREQUIN

ANNE-MARIE PÉTREQUIN

Les Terres Altes de Nova Guinea representen per als etnòlegs (Sillitoe, 1988), i per a molts prehistoriadors, l'últim lloc al món on ha estat possible observar les tècniques i l'organització social de pobles agricultors en un medi forestal; gent que, fins als passats anys noranta, en algun cas encara artigaven els seus horts de cultiu amb destrals de pedra polimentada. L'impacte d'aquestes observacions —en particular les dels etnoarqueòlegs, que de forma explícita tracten d'utilitzar marcs de comprensió per a la prehistòria basats en els funcionaments tècnics i socials actuals (Pétrequin i Pétrequin, 1992)— ha estat notable durant aquests últims deu anys, i ha conduït de vegades a una altra lectura i reinterpretació del Neolític d'Europa occidental. El cas més eloqüent, sens dubte, és el dels utillatges de pedra polimentada, la destral, l'aixa i el cisell, que, recentment a Nova Guinea i en altre temps en el Neolític europeu, conformaven la majoria dels sistemes tècnics. En l'actualitat, tots els grups humans del centre de Nova Guinea han abandonat els seus utillatges tradicionals; els últims ho van fer als anys 90. No obstant això, per a simplificar el discurs i la presentació d'aquests grups emprarem el present verbal, com si aqueixes comunitats hagueren escapat miraculosament a les conseqüències del xoc de la colonització. De fet, entre 1945 i 1961 els científics, militars i missioners que exploraven l'interior de les terres de Papua (part occidental de Nova Guinea, província Indonèsia, abans Irian Jaya) trobaven sobretot grups humans que desconeixien l'ús del metall (Le Roux, 1948-1950), la distribució de ganivets i destrals d'acer —complement de la clàssica bijuteria de vidre— va afavorir ràpidament els contactes per a aconseguir aquestes noves riqueses, sobretot les eines d'acer que permetien artigar amb més rapidesa i accelerar encara més la cria de porcs i la competència social.

Els papús de les Terres Altes són agricultors que cultiven el moniato, el taro, la canya de sucre, el bananer i el pandanal roig en autèntics horts limitats per elements de sustentació de fusta inclinats, drenatges amples i profunds fets amb un pesat pal excavador, sòlids murs de pedra seca o tanques resistents de taulons verticals encaixats per a evitar els atacs dels porcs, domèstics o salvatges. El paisatge resta per tant dividit en parcel·les on alternen la selva secundària, les plantacions arbòries, els erms herbosos o els cultius madurs o a punt de ser abandonats; el color dels horts acabats d'obrir, on els plantons es combinen en funció de les variacions locals de sòl, humitat i llum, contrasta amb aquest mosaic en què es perd la mirada. Unes tècniques d'horticultura complexes, de vegades amb camps delimitats per cavallons, amb utilització de l'adob acumulat en els canals de drenatge dels pantans, permeten sustentar fortes densitats de població (fins a 180 habitants/km² en el nord del Baliem i la regió de Tiom, una antiga conca lacustre particularment fèrtil), al voltant de 300.000 habitants en total per al conjunt de la família lingüística dani (fig. 1). Fora de les conques lacustres i dels fons de les valls, la vella selva primària o secundària està ací i allà present en els vessants més pronunciats, on les tales selectives permeten obrir horts en terrasses que romanen en cultiu d'un a tres anys, abans del rebrot dels ceps tallats i de la selva que retornarà la fertilitat als sòls ràpidament esgotats per dos o tres anys de plantacions alimentoses (Boissière, 1999).

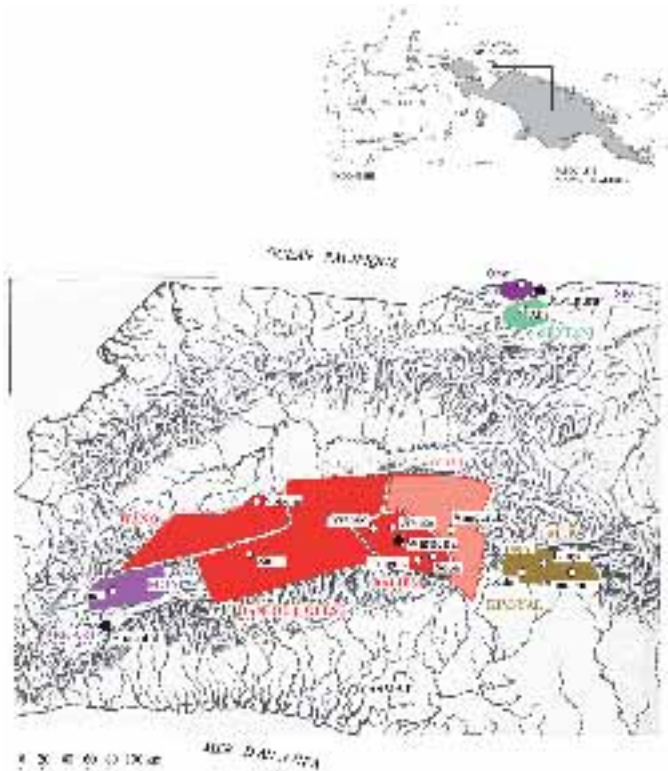

Fig. 1. Mapa de situació dels grups lingüístics esmentats.
Dibuix P. Pétrequin, segons Silzer i Heikinen Clouse (1991).

La pesada destal de pedra amb mànec recte massís, usada preferentment pels asmat i els dani de l'oest, o l'aixa amb mànec ergonòmic en colze (fig. 2) dels dani del Baliem, els yali i els una a les províncies de l'est, són les eines per excel·lència destinades a aclarir la selva, talar el guixar i els arbres més joves, i fendre la base dels arbres més grans per a fer-los assecar en peu. La tala d'arbres amb fulla de pedra polimentada, per a deixar espai momentàniament als horts, partir els troncs i transformar-los en taulons per a les tanques i les cases, recau enterament en mans dels homes. Només la gestió de la llenya queda parcialment en mans de les dones. Per a les altres activitats, la més estricta divisió sexual del treball és la norma (Murdock *et al.*, 1973; Testart, 1986), segons la qual els homes manipulen més aviat eines tallants i armes apuntades, orientades cap amunt i destinades a matar vessant sang; mentre que les dones saben que han de treballar amb eines de punta roma, orientades cap avall, per a estossinar més que no vessar sang.

L'aixa amb fulla de pedra polimentada resulta ser una eina particularment eficaç, ja que es pot talar un arbre de 40 cm de diàmetre en una hora per tres homes alternant-se (fig. 2). Però les roques dures, susceptibles de ser tallades i rebre un bon poliment, resistents als xocs i a la flexió, són escasses en la naturalesa i estan repartides de forma molt desigual en l'espai. En totes aquestes fèrtils depressions càrstiques que s'estenen pels altiplans calcaris de les Terres Altes, el que sí que es pot trobar són esquistos marrons o negres en forma de cantals en la part alta de les conques fluvials. Amb tot, les destrals i aixes fabricades amb aquest material tan poc resistent i a l'abast de tots tenen poc interès tècnic i social; generalment, es reserven per a tallar la llenya entre els dani. A causa del seu valor reduït en un context local i individual de producció, aquestes fulles de pedra circulen poc en els intercanvis.

Contràriament, les millors roques metamòrfiques, com ara les del massís de Yeleme («La font de les destrals de pedra») en territori dels wano o del yamyl («El riu de les destrals») dels una, són objecte de veritables expedicions, en general sota la direcció d'un líder de guerra (Larson, 1987), capaç de reunir de vegades diverses desenes d'homes sota el seu comandament. Es tracta de travessar inhòspites regions muntanyenques de dos a deu dies de marxa, o zones de menor altitud, però poblades i per tant perilloses si no s'hi han establert prèviament acords de cooperació o relacions matrimoniales. El grup, format sobretot per homes i algunes dones majors que s'ocupen del transport de moniatos a l'anada i de esbossos de destral a la tornada, haurà de treballar uns dies o fins i tot de vegades unes setmanes seguides en un context de muntanya arbrada, on la supervivència, una vegada esgotades les reserves de moniatos i plàtans, només serà possible mitjançant la caça de marsupials arborícoles menuts, la recollida de larves i la recollida de brots tendres de falguera.

A Wang-Kob-Me, per a fracturar la roca, s'utilitza la forta acció tèrmica d'una llar instal·lada a la part alta d'una bastida de fusta recolzada en la paret de roca de glaucòfan, una matèria primera molt resistent, l'estructura petrogràfica de la qual n'afavoreix el treball per percussió directa (fig. 3). Al voltant de cada «escala de foc», un grup de treball de sis a deu homes segueix les directrius d'un «home de saber», és a dir aquell que domina els rituals d'explotació de la pedra. Aquests rituals són particularment importants, i quan l'etnòleg fa preguntes sobre les tècniques, el seu aprenentatge i el nivell de perícia, la resposta dels «homes de saber» i dels talladors de la pedra només fa esment dels rituals destinats a atraure les destrals que preexisteixen en la roca, a donar vida als Esperits Femenins («les mares de les destrals») i transmetre els cants que afavoriran l'esclat de la roca i el seu treball mitjançant la talla amb percussor («els xiquets de la roca»).

Fig. 2. Tala amb aixa de pedra. Langda (districte de Jayawijaya), grup una.

En realitat, que es tracte de procediments molt senzills de fabricació d'una fulla de destral com a Yeleme/Wang-Kob-Me, o d'una producció especialitzada complexa com la de les fulles d'aixa a Langda (fig. 4), Sela i Suntamon (Pétrequin i Pétrequin, 1993), el discurs és sempre el mateix: la veritat és que cal un aprenentatge de diversos anys amb el pare o l'oncle patern per a aprendre una tècnica de talla reservada a alguns clans de la vall, on la transmissió és abans de res hereditària; però el més important és la iniciació dels xics en l'interior d'una casa d'homes on es conserven les relíquies de l'Esperit Femení que regeix la producció de les pedreres; només a la vall del Heime (Langda), dels una, es disposa de prop d'una dotzena d'aquestes Potències no humanes, a les quals cal tenir en compte (Louwerse, 1998).

Fig. 3. Explotació d'un front de pedrera mitjançant l'acció del foc (xoc tèrmic).
Yeleme/Wang-Kob-Me (districte de Paniai), grup wano.

De retorn de les expedicions, disposar de esbossos grans i bons per a polir és essencial per als homes joves que arriben a l'edat de participar en els intercanvis i pagaments compensatoris (O'Brien, 1969), a fi de trobar una esposa o compensar la defunció d'algú pròxim o d'un aliat mortalment afectat pels efectes d'una màgia nefasta obra d'una dona o un enemic. Totes aquestes compensacions per a restablir l'equilibri en la comunitat se sustenten en la donació de porcs sacrificats i rostits (en forma de greix i carn), de petxines marines intercanviades amb els grups de l'oest (Pospisil, 1963) i/o de blocs de sal dels ullals d'Hitadipa (Weller *et al.*, 1996). Finalment, s'ha de recordar que en tots els casos —fabricació de sal, producció d'una conquilla, esbós d'una fulla de destral o aixa, destinats a ser donats o rebuts—, no es tracta de matèries primeres ordinàries que es calfen, es tallen, es poleixen i es manipulen; són els ossos, la sang, els humors d'una Criatura Primordial o d'un «Propietari de la Terra» anterior als homes (Tinok a Wang-Kob-Me,

Mayulongkwe per a la sal, etc.). Per tant, pareix normal que els millors productors de destrals i de sal o els grans criadors de porcs siguin homes que «saben» els rituals i la manera de comunicar-se amb les potències. En aquest context, les perícies tècniques, la Tecnologia tal com en diríem hui dia, no tindrien cap eficàcia per si mateixes si no estigueren profundament socialitzades i ritualitzades.

I de fet, açò és el principi d'un procés en el qual les eines «tècniques», en termes d'eficàcia sobre la matèria primera, són desviades de la seua funció inicial per a ser socialment valoritzades (Lemonnier, 1986). Diversos casos han pogut ser així observats a Nova Guinea. El més senzill és el dels joves guerrers que s'exhibeixen amb una llarga i pesada destral al muscle, maniobrant en la selva amb una eina de vegades desmesurada, per a fer el que altres homes realitzen amb una destral o aixa molt més lleugera i sovint millor adaptada a la tala o al treball de la fusta; però quan el prestigi individual de l'home està en joc, tot esforç és necessari.

El segon cas és el de les *ye-yao*, les destrals d'intercanvi. A la muntanya, a dos dies de camí més enllà de Wang-Kob-Me, es troben les pedreres guardades en secret,

on els wano exploten grans plaques d'esquist i d'amfibolita de gra fi i color verd fosc. Aquestes plaques es fracturen amb l'ajuda del foc en un lloc anomenat Awigobi («El riu de la nit», ja que es creu que aquestes plaques són organismes vius que es tornen lluminosos en l'aigua quan són enllumenats amb una torxa), s'esbossen amb un curós treball de buixarda i es baixen de nou a la vall per a ser intercanviades amb els dani: les anomenen *ye-yao*. Una vegada a la vall del Yamo i al Baliem central, a quatre i quinze dies de camí respectivament, aquestes «destrals» de feble resistència mecànica són tallades, regularitzades i polimentades. Després d'haver estat revestides d'atributs femenins —un cinturó de fibres d'orquídies característic de les dones casades o una falda de xica (fig. 5)—, participen en quasi totes les formes de pagament compensatòries de les noces, de les defuncions i del preu de la sang (O'Brien 1969; Heider 1970). Tractades durant moltes hores amb greix de porc per a brunyir-les i fer-ne ressaltar el magnífic color verd, les *ye-yao* representen explícitament les dones que es donen i es reben.

Al Baliem central, però sobretot, encara més lluny, a Angguruk, territori dels yali, algunes d'aquestes *ye-yao* estan consagrades, és a dir que reben el nom d'un avantpassat, d'un home poderós mort en combat, pel qual es van sacrificar un o diversos porcs. Amagades en les cases dels homes o, millor encara, en les cases sagrades de la regió d'Angguruk, les *ye-pibit*, o destrals sagrades, participen en la supervivència del grup, en els rituals de curació, i estan considerades com unes màgies potents per a lluitar contra els enemics o adquirir la prosperitat (Zöllner, 1977; Pétrequin *et al.*, 2006).

Veiem així com progressivament una eina específica dels homes —la fulla de pedra polimentada— és manipulada i reinterpretada a mesura que ens allunyem del lloc de producció. Finalment, a uns centenars de quilòmetres de les pedreres, quan una destral usada apareix com a cosa excepcional per la seua matèria primera, per la seua forma, per les seues dimensions o pels mites que han circulat amb ella, tal destral pot trobar-se classificada entre els objectes sagrats d'un home o d'un llinatge (Godelier, 1996), o en el tresor d'un sultà de les Moluques (Pétrequin *et al.*, 2006); en ambdós casos, el seu

Fig. 4. Esbós d'una fulla d'aixa en basalt, mitjançant talla amb percussor bla. Langda (districte de Jayawijaya), grup una.

Fig. 5. Home que parteix per a un pagament compensatori amb un *ye-yao* al muscle. Pyramid (Kp. Jayawijaya). Grup dani del Baliem central.

Fig. 6. Els components d'un pagament compensatori en la Costa Nord de Nova Guinea: destrat polimentada, perles i braçalets de vidre. Abar (districte de Jayapura), grup sentani central.

inestimable valor no pot comparar-se mai amb la funció tècnica original. En aquest terreny de les donacions, de pagaments compensatoris convinguts i d'objectes sagrats, totes les interpretacions són possibles, com aquesta acumulació d'extraordinàries riqueses (fig. 6), propietat d'un *ondoafi* (capitost hereu en la cultura del llac Sentani), que reuneix: penjolls de perles de vidre, l'origen de les quals és un arbre màgic de la zona est, en territori dels sko; una destrat treta de la sang de l'Ocell original, sacrificat en les muntanyes d'Ormu Wari; i dos braçalets de vidre, que representen les vèrtebres de la Gran Serp morta i cuita pels Primers

Avantpassats en un forn de pedres calfades.

En aquests grups socials relativament igualitaris (Ploeg, 1969) —en el sentit que, teòricament, tots tenen els mateixos drets per naixement—, l'arc i les fletxes participen en les exhibicions de tots els homes. Alçat molt enjorn, l'home ha dormit al costat del seu arc i del seu feix de fletxes: un gran arc de lorer negre, sovint intercanviat en llocs llunyans, i unes fletxes de les quals es diu que les de punta fusiforme els dani les reserves per als combats, les fletxes allargades de bambú per a matar porcs domèstics o salvatges, les fletxes de mossa per a la caça de marsupials i les fletxes maça o trident per als ocells (Heider, 1972; Watanabe, 1975; Lemonnier, 1987). Heus ací el discurs de tots els

homes que, fins a la nit, conservaran en la mà aquest arc curiosament lluentat amb un ullal de porc partit o un esbós de sílex, i aquestes fletxes el nom de les quals no té cap relació directa amb la forma de la punta, sinó amb el nom de la màgia, és a dir, la decoració geomètrica menuda que els confereix tota la seua potència (Pétrequin *et al.*, 1990). Per descomptat, la composició d'un carcaix, en aquest cas d'un grapat de fletxes (fig. 7), és una forma molt directa d'ostentació social (Wiessner, 1983). Al xiquet li seran reservades unes fletxes menudes, molt senzilles, de tija simplement aguada, però eficaces per a aprendre a llançar-les amb els veïns de la seua mateixa edat, corrent per a disparar a una bola de làtex llançada a tota velocitat per un pendent o intentant esquivar les fletxes llançades en tir rasant entre dos grups d'alegres xiquets, mentre les xiquetes es riuen a riallades i aplaudeixen els més

Fig. 7. Els homes "en parada", amb motiu d'una festa del Pandanal roig. Sinak (districte de Paniai), grup damal.

valents. Normalment, la possessió de les primeres fletxes de guerra es fa efectiva a partir de la cerimònia d'iniciació en la qual el xic passa del món femení al masculí, una forma

de re-naixement totalment controlada pels homes (Godelier, 1982). És entre els 15 i els 25 anys quan les puntes de fletxa apareixen més diversificades en els wano, sense perjudici d'exhibir-se amb algunes d'aquestes fletxes de ferro martellejades o amb punta d'os que són les dels enemics tradicionals en les Terres Baixes; és una bona manera de mostrar a tots quines són les seues capacitats en la guerra i/o l'intercanvi. A mesura que passen els anys, els homes aprendran a fabricar ells mateixos les magnífiques fletxes de guerra i alguns es convertiran en especialistes, tant d'esculpir els elaborats dentats que mantindran els caps de fletxa en la carn dels enemics (fig. 8) com de trenar i ajustar les llargues tires d'esparg que permeten fixar les puntes de fletxa a la tija.

Però més enllà del discurs dels homes, quasi idèntic d'un poble a un altre, podem entreveure algun tipus de determinisme en la forma i la popularitat de les fletxes. En percentatge, s'observen notables diferències entre les fletxes dels wano —per a qui la guerra consisteix més en escaramusses que en grans batalles, mentre que la caça és l'esport dels homes per excel·lència— i les fletxes dels dani del sud del Baliem —per als quals la caça es limita a abatre ocells i rates, mentre que la guerra és una preocupació quasi quotidiana— (Peters, 1975; Larson, 1987). Entre els primers predominen les fletxes llises de bambú, de fabricació ràpida, destinades a la caça (encara que les fletxes de guerra arriben al 50% del total); entre els segons, on la caça és quasi inexistent, el 79% de les caps de fletxa tenen incisions o dentats complexos. Si bé l'expansió territorial es practica rarament a través de la guerra —moment en què, segons es diu, vessar sang humana també afavoreix la fertilitat dels horts—, aquesta permet expressar la força i la virilitat dels homes en combats ritualitzats que poden arribar a enfrontar centenars de guerrers, però on la mort d'un sol home provoca immediatament el cessament de la batalla (Heider, 1970); fins que es reprén la guerra, amb la finalitat d'equilibrar el nombre de víctimes en cada camp. I és fins en la mort i momificació d'alguns líders de guerra on trobem la «corda» de vímet de l'arc, enrotllada en anells i que permet fixar el ret del cap (fig. 9).

En un món on la valorització en públic és més aviat masculina, les dones es fan discretes, sovint silencioses, s'alcen molt enjorn per a anar a l'hort on planten, desbrossen, recol·lecten davant la mirada perduda d'al-

Fig. 8. Esculpint les dents d'una fletxa amb els incisius d'una mitja mandíbula de rosegador marsupial. Soba (districte de Jayawijaya), grup hupla del sud del Baliem.

Fig. 9. Mòmia fumada, amb un ret de cap fixat amb la corda d'un arc (tira de vímet). Jiwika (districte de Jayawijaya), grup dani del centre del Baliem.

Fig. 10. Neteja d'un hort abans de la plantació.

Pyramid (districte de Jayawijaya), grup dani del nord del Baliem.

menut pal cavador serveix per a desbrossar superficialment i arreplegar cada dia els tubèrculs per al menjar de la nit. Contràriament, a la vall del Baliem —i en general en totes les zones amb una forta densitat de població on la selva deixa pas a guarets curts i plantacions de casuarines, que proporcionen els elements d'arquitectura i la llenya—, les dones treballen el sòl més profundament, amb un pal cavador d'entre 1 i 1,20 m de longitud (fig. 11). Elaborats en fusta densa de llorer, com l'arc dels homes (Heider 1970; Koch, 1984), aquests pals cavadors intensament polits per l'ús,

Fig. 11. Dona remouent la terra d'un hort abanecat.

Tangma (districte de Jayawijaya), grup dani del sud del Baliem.

amb puntes regularment reavivades amb l'aixa, han estat fabricats pels homes, un pare, un germà o un marit. A causa de la divisió sexual del treball, la dona resta exclosa de la fabricació d'aquesta imprescindible eina agrícola; en definitiva, són els homes els qui rompen la selva i remouen la terra en profunditat, però són les dones les que planten, birben, netegen, cullen, transporten i guisen. D'una banda, un procés dur, en el qual els homes que maniobren en grup canten o criden per a mantenir el ritme de treball; de l'altra, un treball lent, repetitiu, discret, per a assegurar les necessitats quotidianes, però també una tasca en la qual les dones poden estar entre elles.

Es podria creure llavors que, entre els horticultors de les Terres Altes de Nova Guinea, la dona resta parcialment esborrada del paisatge social, molt en un segon pla rere aquests guerrers que fan la sensació

guns guerrers que s'encarreguen de la seua seguretat (Heider, 1970), al mateix temps que fumen fulles de tabac madurades sota la volada de la casa dels homes i comenten les notícies de la vall.

El pal cavador és la seua eina per a treballar la terra, una vegada que els homes han remogut el sòl i cavat les rases amb els seus llargs i pesats bastons amb extremitat en espàtula (fig. 10). Entre els wano, el pal cavador de les dones generalment no és més que una eina ocasional, un segment de fusta morta recollit pel camí i abandonat només anar-se'n de l'hort; en aquests horts oberts en la vella selva secundària, el treball del sòl és quasi inexistent i el

amb puntes regularment reavivades amb l'aixa, han estat fabricats pels homes, un pare, un germà o un marit. A causa de la divisió sexual del treball, la dona resta exclosa de la fabricació d'aquesta imprescindible eina agrícola; en definitiva, són els homes els qui rompen la selva i remouen la terra en profunditat, però són les dones les que planten, birben, netegen, cullen, transporten i guisen. D'una banda, un procés dur, en el qual els homes que maniobren en grup canten o criden per a mantenir el ritme de treball; de l'altra, un treball lent, repetitiu, discret, per a assegurar les necessitats quotidianes, però també una tasca en la qual les dones poden estar entre elles.

Es podria creure llavors que, entre

d'organitzar el món ells sols. Al contrari, els mites —i certes iniciacions— recalquen el paper de les Potències Femenines Primordials:

«Hem assagetat la Truja original... la sang s'escorria de les ferides i, cada vegada que la sang queia en terra, nous porcs apareixien, i grups d'homes, i després també lle-gums i tubèrculs que desconeixiem. Tots aquests porcs, tots aquests homes... han eixit de la sang d'aquesta Truja i hem construït cases sagrades en cada lloc on la sang va ser vessada per terra» (Neyan Sab, grup kim-yal, 1987 en: Pétrequin *et al.*, 2006).

La contradicció entre la parada dels homes i el que conta el mite és flagrant:

«Va ser el gos qui va eixir primer de la cova, i dins de les seues orelles tenia llavors de carabassa, la mateixa que usem per als estoigs penians. Els homes van eixir més tard amb bosses de malla i després les dones amb arcs... Llavors els homes van dir a les dones “No podeu disposar dels arcs, no sou prou fortes; lliureu-los als homes i a canvi us donarem les bosses de malla...”» (Gemeinde Morip, grup dani del nord del Baliem, 1987 en: Pétrequin *et al.*, 2006).

Des d'aquests temps mítics, les dones treballen als horts, crien els porcs i s'encarreguen de la reproducció biològica del grup (fig. 12), mentre que els homes fan dels nostres fills uns guerrers, organitzen el món i asseguren la reproducció social de la comunitat.

Bibliografia

- BOISSIERE, M. (1999): *Ethnologie et rapports à l'environnement des Yali d'Irian Jaya (Indonésie)*. [Tesi de doctorat]. Université de Montpellier II, UFR Sciences [multicopiat], Montpellier.
- GODELIER, M. (1982): *La production des grands hommes. Pouvoir et domination masculine chez els Baruya de Nouvelle-Guinée*. Fayard, Paris.
- GODELIER, M. (1996): *L'énigme du don*. Fayard, Paris.
- HEIDER, K.G. (1970): *The Dugum dani. A Papuan Culture in the Highlands of West New Guinea*. Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research, New York.
- KOCH, G. (1984): *Malingdam, Ethnographisches Notizen über eine Siedlungsbereich im oberen Eipomek-Tal*. Dietrich Reimer. (Mensch, Kultur und Umwelt im zentralen Bergland von West-Neuguinea, 15), Berlín.
- LARSON, G.F. (1987): *The structure and demography of the cycle of warfare among the Ilaga dani of Irian Jaya*. [Tesi.] University of Michigan, University Microfilm International, Ann Arbor.
- LEMONNIER, P. (1986): «The study of material culture today: toward an anthropology of technical system», *Journal of Anthropological Archaeology*, vol. 5, 147-186.
- LEMONNIER, P. (1987): «Le sens des flèches. Culture matérielle et identité ethnique chez les Anga de Nouvelle-Guinée», en: *De la voûte céleste au terroir, du jardin au foyer*. Paris: Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 573-595.
- LE ROUX, C.C.F.M. (1948-1950): *De Bergpapoea's van Nieuw-Guinea en hun Woongebied*. I.J. Brill. 3 vol., Leiden .

Fig. 12. Els orígens del món en els mites: les Potències Femenines i els porcs. Retorn de l'hort. Angguruk (districte de Jayawijaya), grup yali.

- LOUWERSE, J. (1998): Una (West New Guinea) Worldview and a Reformed Model for Contextualizing Cross-Cultural Communication of the Gospel. [Tesi sobre Estudis Interculturals], University Microfilms. Fuller Theological Seminary, School of World Mission, Ann Arbor.
- MURDOCK, G.P. i PROVOST, C. (1973): «Factors in the division of labor by sex: A cross-cultural analysis». *Ethnology*, 12, 203-225.
- O'BRIEN, D. (1969): *The economics of dani marriage: an analysis of marriage payments in a highland New Guinea Society*. [Tesi doctoral.] University of Yale, microfilm, Yale.
- PETERS, H.L. (1975): «Some observations of the social and religious life of a dani-group», *Bulletin of Irian Jaya Development*, vol. IV, fasc. 2. Universitas Cenderawasih, Jayapura, 1-197.
- PÉTREQUIN, A.M. i PETREQUIN, P. (1990): «Flèches de chasse, flèches de guerre. Le cas des Danis d'Irian Jaya (Indonésie)», *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 87, 10-12 i 485-511.
- PÉTREQUIN, A.M. i PETREQUIN, P. (2006): *Objets de pouvoir en Nouvelle-Guinée*. Réunion des Musées Nationaux, Paris.
- PÉTREQUIN, A.M. i PETREQUIN, P. (1993): *Ecologie d'un outil: l'hac de pierre en Irian Jaya (Indonésie)*. CNRS. Reedició del 2000. (Monographies du CRA, 12), Paris.
- PÉTREQUIN, A.M. i PETREQUIN, P. (1992): «De l'espace actuel au temps archéologique ou els mythes d'un préhistorien» en: *Ethnoarchéologie: justification, problèmes, limites, XIIe Rencontres Internationales d'Archéologie et d'Histoire d'Antibes, 1991*. Ed. APDCA, Juan-les-Pins, 211-238.
- PÉTREQUIN P.; PETREQUIN, A.M. i WELLER, O. (2000): «Cuire la pierre et cuire le sel en Nouvelle-Guinée: des techniques actuelles de régulation sociale» en: *Arts du feu et productions artisanales, XXe Rencontres Internationales d'Histoire et d'Archéologie d'Antibes, 1999*. APDCA, Antibes, 545-564.
- PÉTREQUIN, P.; WELLER, O.; GAUTHIER, I. *et al.* (2001): «Salt springs exploitation without pottery during Prehistory. From New Guinea to the French Jura» en: *Ethno-archaeology and its Transfers*. Oxford: British Archaeological Reports (BAR), International Series, 983, Archaeopress, 37-65.
- PLOEG, A. (1969): *Government in Wanggulam*. Martinus Nijhoff. (Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Landen Volkenkunde, 57), La Hague.
- POSPISIL, L. (1963): *Kapauku papuan economy*. Yale University Publications in Anthropology, 67, Yale University ed., Yale.
- SILLITOE, P. (1988): *Made in Niugini. Technology in the Highlands of Papua New Guinea*. British Museum, London.
- SILZER, P.J.; HEIKINEN CLOUSE, H. (1991): «Index of Irian Jaya Languages». *Bulletin of Irian Jaya*, número especial. Universitas Cenderawasih, Jayapura.
- TESTART, A. (1986): *Essai sur les fondements de la division sexuelle du travail chez les chasseurs-cueilleurs*. Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales. (Cahiers de l'Homme, XXV), Paris.
- WATANABE, H. (1975): *Bow and arrows in a West papuan Lowland community: a new field for functional-ecological study*, University of Queensland. (Occasional Papers in Anthropology, 5), Brisbane.
- WELLER, O.; PETREQUIN, A.M.; PETREQUIN, P.; COUTURAUD, A. (1996): «Du sel pour les échanges sociaux. L'exploitation des sources salées en Nouvelle-Guinée (Irian Jaya, Indonésie)», *Journal de la Société des Océanistes*, 102, fasc. 1, 3-30.
- WIESSNER, P. (1983): «Style and social information in Kalahari Sant projectile points», *American Antiquity*, 48, fasc. 2, 253-276.
- ZÖLLNER, S. (1977): *Lebensbaum und Schweinekult: die Religion der Jali im Bergland von Irian-Jaya (West-Neu-Guinea)*. Theologischer Verlag Rolf Brockhaus, Darmstadt.